

німій одного десятиліття важко робити ширші узагальнення. Попри видний динамізм та еkleктичність сучасного українського літературно-художнього антропонімікону, простежується прагнення його творити сучасні ЛХА більш правдивими, естетично довершеними та лектуально місткими. Значний вплив на план вираження та план ЛХА кінця ХХ ст. справляє постмодернізм. Активно заповнюють куни в українському літературно-художньому антропоніміконі, які існували впродовж ХХ ст. через заполітизованість літературного процесу в радянській Україні, а також через роздільний розвиток української літературно-художньої антропонімії в Україні та сучасної української діаспори.

Література

1. Бойчук Б. Три блондинки і смерть // Сучасність. — 1994. — 1 — С. 78—80.
2. Гундрова Т. Постмодерністська фікція Андруховича постконтинентальним знаком питання // Сучасність. — 1993. — № 9. — С. 79—80.
3. Рябчук М. “А своєї дастьбі...” // Сучасність. — 1993. — 1 — С. 86—96.
4. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до сучасності. — Тернопіль, 1994. — 479 с.

Наталія ВЕНЖИ

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ МОВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У наш час посилюється інтерес до найрізноманітніших напрямків наукових досліджень. Мовознавці ставлять собі за мету з'ясувати виникнення назв різних предметів, явищ тощо, їх походження, та сучасне функціонування. Серед цілого ряду наукових напрямків сучасному мовознавстві все більшу увагу дослідників привертає лінгвістика.

Ми ставимо собі за мету розглянути основні положення цього напрямку лінгвістичних досліджень, залучивши до опису вагомі, на наш погляд, праці відомих мовознавців.

Сучасна лінгвістика характеризується яскраво вираженими тенденціями в парадигмі наукових досліджень, які набувають актуальної орієнтації і в центрі яких знаходиться людина як носій мови. Зв'язку з цим у мовознавстві виникають відповідні напрями дослідження, одним з яких є когнітивна лінгвістика. У фокусі її уваги знаходяться різні когнітивні процеси, що відбуваються під час взаємодії мови з знанням в ментальних схемах людини.

нюється до схеми, але не статичної, а динамічної, спрямованої інформаційної структури, здатної змінюватися під впливом нових знань [Найссер У., 1981]. Ця схема містить у собі як мовні, так і гносеологічні знання.

6. Процеси розуміння й породження мовлення людини значно виявляються у центрі уваги когнітивної лінгвістики, хоча деінде вироблена когнітивна теорія динамічних процесів. Центральними є існуючі когнітивно-психологічні теорії розуміння є семантика або концептуалізація — окремі когнітивні процеси, що проходять за допомогою яких слухач або читач конструює нове ментальне ставлення інформації.

Відзначимо, що як би не називалися різні процеси в когнітивній лінгвістиці — розуміння чи породження, кодування чи декодування будь-якому випадку вони розглядаються не як процеси передачі інформації від мовця до слухача взагалі, а як процеси мовленнєвої діяльності людини — носія мови. Знання про світ формується з власного знання індивіда, яке формується в ході безпосереднього сприйняття людиною світу, що її оточує, і з передачі інформації про результати наукового та життєвого оволодіння світом — носія знання. Два різновиди знання — власне і загальне відомості, що мають двом рівням його категоризації в системі мови: феноменологічному (рівень спостерігача) й структуральному (рівень того, хто говорить).

Для вивчення мовленнєвих закономірностей, що становлять когнітивні аспекти тексту, необхідно вміти представити виражені знання в спеціальному вигляді. Зазначимо, що для передавання людям знання повинні бути одягнені в мовну форму. Навіть та найбільш динамічний мовний аспект, як семантика, змінюється значно вільніше, ніж знання про світ. Результатом цього може стати те, що семантика мови дедалі більше проявлятиме розбіжність із знаннями про світ носія цієї мови. Деякі семантичні компоненти набувають форм, що мають певного характеру, регулюючи вживання відповідних слів і їх форм, відображаючи адекватних уявлень про світ носіїв мови [Кас 1990].

Коли йдеться про отримання, переробку, збереження, а також й використання знань, ми припускаємо одночасно існування певних форм їхньої репрезентації не тільки в наукових описах, але й у свідомості людини, тобто у вигляді певних структур свідомості. Когнітивні знання об'єднують усі проблеми, пов'язані з формуванням і функціонуванням певних структур, використовуючи лінгвістику як науку, яка дає простіше природніший порівняно з іншими науками доступ до цих структур через мову [Кубрякова Е., 1992]. Тому нічого дивного, що Т.Бі-Ке-рол і Л.Мілер проголошують дослідження пізнання через мову виступає як основний засіб вираження думки. Ось чому вивчення

прямованим вивченням пізнання. Останні дослідження в галузі
вної лінгвістики переконливо свідчать про те, що мова теж може
ти на пізнання.

Оскільки лексикон тісно пов'язаний з іншими нашими знаннями,
ня слова або висловлювання представлене як складова частина
подібно іншим знанням, усі пояснення суті будь-яких об'єктів
ють для людини у вигляді вербалізованого їхнього опису, тобто
юву або інші знакові системи. Отже, метамовна функція мови
є могутнім засобом проникнення в таємниці людської свідомо-
пізнання. І те, що ми пізнаємо світ за допомогою певних уявлень
ого, певних репрезентацій, дає всі підстави вважати, що й сама
вна наука — це перш за все вивчення того, як репрезентовані
. Сама репрезентація розглядається в лінгвістиці як таке семан-
ідношення, коли мозкова діяльність людини не знаходить прямо-
ображення в об'єкті. Змістом уявлення не завжди можуть виступа-
кти у світі, що нас оточують, наприклад, мета й завдання, наміри,
я страху й тривоги.

Когнітивна репрезентація поняття про природний об'єкт, на дум-
их вчених, складається з великої кількості індивідуальних проявів
о об'єкта. Така точка зору, однак, не пояснює поняття як велику
ть тотожних індивідів, формування загального в понятті, що й
ить процес абстрагування й узагальнення, властивий утворенню
я. Якщо б кожен прояв об'єкта міг сприйматися тільки як уже
найоме (повторене), то як розглядати ще не пізнані об'єкти? У
агу цій точці зору представлення прототипом визначається як
аження поняття за допомогою типового зразка (об'єкта або етало-
же, прототип — це сукупність ознак, які дозволяють виділити не
родо-видові протиставлення понять, але й певну проміжну се-
категорію, що їх пов'язує. Наприклад, у ланцюжку “письмовий
-стіл — меблі” перший член ланцюжка входить до класу однорід-
'єктів, які достатньо відрізняються від “садових”, “операційних”,
столів, що й робить тільки середню категорію “стіл” їх об'єдную-
сновою — такою ж, якою є “меблі” для “столів”, “крісел”, “шаф”
Середній рівень класифікації об'єктів і відповідних їм понять
називає базисним. Цей рівень в репрезентації понять відіграє до-
омітну роль, дозволяючи бачити внутрішню однорідність об'єктів
ви їхньої зовнішньої подібності. Представники одного наукового
му вважають, що не існує принципової різниці між знаннями про
знаннями про мову. Знання про світ опосередковані знаннями про
[Wilensky R., 1987] і базується на теорії пізнання, в якій особлива
звертається на те, як було пізнане те чи інше явище.

Лінгвістика ставить на перше місце питання про ті форми репре-
ції, які так чи інакше пов'язані з мовою. У зарубіжній лінгвістиці

останніх років під впливом когнітивного підходу до мови п мовних знань і здібностей набуває дедалі більшого значення. Т каючись нових напрямів лінгвістичних досліджень, Н.Хомський що надто довгий період увага вчених була зосереджена на вивче нішніх проявів мови, сьогодні виникає завдання зайнятися її вл тями всередині мозку. Лінгвістика повинна відповісти на такі для неї питання: якими є структури ментальних уявлень мовно ня, як вони конкретно використовуються і як засвоюються знаня

Як зазначає В.Петров, центральними проблемами когні підходу до мови виступають проблеми: структури представленн типів знання і способи концептуальної організації знань у прс мантичного висновку. Отже, знання і значення в когнітивній лін починають вивчатися в їхньому зіставленні та постійній взаємс чому найбільш вражаючі результати когнітивної лінгвістики ви когнітивній семантиці в найрізноманітніших її проявах, об'єдн гальною ідеєю вивчення принципів, на яких ґрунтуються структ ння. Мова — це насправді універсальний засіб пояснення всь існує, в тому числі й структур представлення знань, але це не що ми не повинні вивчати мову з когнітивної точки зору, тобт лити її будову та організацію в межах нового підходу. На думку Д нера, мова повинна відображати природу когнітивних процесів, яких вона кодує [Брунер Дж., 1984].

Отже, в пошуках наукової істини в кінці ХХ століття спс еться інтеграція когнітивної психології та лінгвістики, а також філософії, семіотики, інформатики та інших наук, а теорія з набула загальнонаукового характеру, оскільки останнє має об' буття в практичній та пізнавальній діяльності людини, якою б пр ною вона не здавалася, особливо на перших стадіях свого розвит чення в сучасних наукових парадигмах розглядається як когн феномен.

З'явилися нові методи семантичного аналізу, де основний робиться на експериментальних даних, отриманих у ході психо тичного експерименту або аналізу реальних уживань мовних о Традиційні методи й процедури опису семантики, незважаючи енциклопедичність та багатство відомостей про численні значен них одиниць у різних контекстах їхнього вживання, виявилися ними дати відповіді на запити нових, когнітивно орієнтованих джень. Тому й виникла необхідність здійснення рішучого пово вивчення мовних структур представлення знань, що сприяв поя рубіжній лінгвістиці нового семантичного напрямку. Цей одержав назву "прототипова семантика" або "когнітивна сема Він відрізняється від тих семантичних теорій, які трактують зі слова, відштовхуючись тільки від природних реалій, що назив

овами, не беручи до уваги людський фактор як у пізнанні дійсності, так і в мові.

Дослідження, що проводяться в межах когнітивної лінгвістики, досконало показують, як через аналіз мовних категорій можна прокинути в експериментальний, образний аспекти мислення. Когнітивна лінгвістика дедалі глибше розкриває механізми мовних структур представлення знань і роль мови в концептуальній системі людського мислення.

Підсумовуючи сказане вище, зазначимо, що когнітивна лінгвістика висвітлює ті аспекти мови — її зв'язки і функції, які довго залишаються в тіні, та пропонує вирішення проблем, достовірність, оригінальність і новизну яких можна визначити тільки на загальному фоні аналізу наявних сьогодні семантичних теорій.

Література

- Березин Ю.Д. О структуре значений языковых единиц. — Вроцлав, 1983.
- Брунер Дж. Онтогенез речевых актов // Психолінгвістика. — М., 1984.
- Берковитс А. Language and Spatial Cognition. — Cambridge, 1986.
- Березин Ю.Д. Язык и знание // Язык и структура знания. — М., 1990.
- Беркова Е. Проблемы представления знаний в современной науке // Язык и структура представления знаний: Сб. научно-аналитических обзоров. — М., 1992.
- Берковитс Р. Когнитивная грамматика. — М., 1992.
- Берковитс А. Психологическая структура значения // Семантическая структура слова / Под. ред. А.Леонтьева. — М., 1971.
- Берковитс У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной лингвистики. — М., 1981.
- Берковитс В. Речь и знание. — СПб., 1992.
- Берковитс R. Meaning and Knowledge Representation. — Berlin, 1987.

Людмила ГРИЦАЄНКО

ІМЕННИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У сучасній українській мовознавстві значна увага приділяється вивченню іменника, він поряд з дієсловом становить "центр частин мови" [4 :16]. У вивченні є слово: лексема, її словоформи, флексії, категорії. У дослідженні у розділі лексикології як одиниця словникового запасу; у розділі словотвір — як словоформа; у морфології — як